

A pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomda (1623–1652)

V. ECESEDY JUDIT

Pázmány Péter 1623-ban, felismerve a katolikus nyomda hiányát és tudatában lévén annak szerepével az ellenreformáció terén, nyomdát alapított Pozsonyban. Ebben elődjének, Forgách Ferenc érseknek példáját követte, aki ugyancsak Pozsonyban létesített nyomdát 1609-ben. Ezt a Forgách-féle, később Nagyszombatba költöztetett műhelyt Bethlen Gábor lefoglalta és magával vitette Erdélybe. Amikor a Pázmány alapította nyomda működni kezdett, akkor már öt éve nem volt tipográfia Pozsonyban és két éve Nagyszombatban sem. Nyomdaalapításához Bethlen Gábor Erdélybe való visszatérése, illetve a háborús állapot megszűnése kínálta az alkalmat.

Az 1623-ban Pozsonyban alapított nyomdát a korabeli források „Illustrissimi Archiepiscopi typographia”-nak,¹ és még később is „typi Eminentissimi Cardinalis”-nak nevezik,² bár vezetése és felügyelete az alapítást követően hamarosan a pozsonyi jezsuita kollégium kezébe került. Valójában a pozsonyi nyomdára vonatkozó megjelölés 1650-ig egyetlen pozsonyi nyomtatvány címlapján sincs. 1647 és 1649 között ugyan megjelenik az impresszumban Zachariás Aksamíték nyomdász neve,³ de a nyomdát ezúttal sem nevezték meg. Figyelemreméltó, hogy annak a néhány kiadványnak, amely 1623 és 1629 között az „In Aula Archiepiscopali” ill. az „In Aede Archiepiscopali” megjelölést viseli, mindegyike az érsek hivatalos kiadványa, tehát e megjelölés inkább mint kiadói név fogható fel, és nem feltétlenül vonatkozik a nyomda tulajdonjogára vagy elhelyezésére.⁴

Pázmány ezt a nyomdai felszerelést a Pozsonyban letelepített jezsuiták házában helyezte el. Bár a pozsonyi kollégiumot csak évekkel később alapította, a pozsonyi misszió már 1622 óta – tehát Bethlen hadjárata után azonnal – megtelepedett. Az új kollégium épületéhez 1627-ben fogtak hozzá és 1628-ra már el is készült.⁵ Biztosra vehető, hogy 1626-tól vagy 1627-től kezdve a jezsuiták kezébe került a nyomda gondozása.

A műhely az új kollégium épületében kapott helyet. A nyomda tulajdonjogát tisztázni kívánó, és ezért minden erre vonatkozó adatot összegyűjtő 1662. évi okiratból⁶ megtudni, hogy már 1631-ben Forró György tartományfőnök pozsonyi vizitációja alkalmából szükségesnek látszott a nyomda tulajdoni helyzetének tisztázása. A pozsonyi jezsuiták ugyanis ezt a Pázmány által alapított műhelyt – minden bizonnyal Pázmány tudtával és beleegyezésével – mint sajátjukat használták és sajátjuknak tekintették. Ekkor hivatkozott a nagyszombati kollégium arra, hogy Páz-

mány a nyomdát a magyarországi jezsuitáknak – és nem kifejezetten a pozsonyi rendháznak – ajándékozta, tehát a hamarosan akadémiai rangra szert tevő nagy-szombati kollégium magának követelte. Erre az átadásra azonban még 1631 után másfél évtizedig nem került sor.

A pozsonyi nyomda első évtizedének néhány nyomtatványán a bécsi Michael Rickhes nyomdász neve szerepel, pozsonyi helymegjelöléssel.⁷ Nem világos, hogy Rickhes műhelyének egy részét áthelyezte-e Pozsonyba, vagy ezek a nyomtatványok a bécsi Rickhes műhelyben készültek-e és csak mint kiadási hely szerepel címlapjukon Pozsony. Ezt a kérdést csak a bécsi Rickhes műhely teljes nyomdafelszerelésének ismeretében lehetne megnyugtatóan eldönteni. Mindenesetre a nyomda első tíz-tizenöt évében feltételeztünk kell valamiféle kapcsolatot a bécsi Rickhes műhely és a pozsonyi nyomda között. Ez az együttműködés 1636-ig mutatható ki a nyomtatványokon, ezután a nyomdai feladatokat kizárólag a pozsonyi jezsuiták látták el, külső, világi segítőtársak közreműködésével. 1639-ből ismert egy világi nyomdász neve: Zavari György könyvnyomató írta alá az Útitárs sokáig lappangó első kiadásának ajánlását,⁸ Nyéki Vörös Mátyás Tintinnabulumának 1644. évi kiadásához pedig „Beretzi Gy. könyvnyomató” írt ajánlást.⁹ Bár a rendi feljegyzések 1634-ben és 1635-ben is „Eminentissimi Cardinalis Typographiae Praefectus”-ként¹⁰ jelölik meg a nyomdával foglalkozó rendtársat, kétségtelen – éppen a rendi feljegyzésekből – hogy a nyomda a jezsuita kollégium kezeiben és vezetése alatt állt. Mindezt figyelembe véve jogos tehát a pozsonyi jezsuita kollégium nyomdájáról beszélni. Az a tény azonban, hogy a nyomda magát 1650-ig sosem nevezte meg, arra vall, hogy tulajdonjogát maga a kollégium is kétségesnek ítélte. Ez a helyzet 1650-től megváltozott, ettől kezdve a pozsonyi nyomda tulajdonjoga nem volt vitás.

Megjegyzendő, hogy az 1609 és 1617 közötti első pozsonyi nyomda is használta impresszumában az „In Aula Archiepiscopali” megjelölést.¹¹ Hasonló értelemben, mint korszakunkban: tehát inkább kiadót, mintsem nyomdát jelölve ezzel a kifejezéssel. Ezt bizonyítja, hogy külföldön nyomtatott kiadványon is olvasható ez a megjelölés.¹²

A pozsonyi nyomdászati újraindulásakor az érseki udvarban az ellenreformáció élharcosaié, a jezsuitáké volt a döntő szerep. A szervezés és a nyomda műszaki, gyakorlati irányítása a jezsuita Némethi Jakab kezében volt. Nevét a nyomtatványokon ugyan soha nem olvashatjuk, abban sem lehetünk biztosak, hogy a két, „pozsonyi könyvnyomató” által írt ajánlás¹³ névtelen szerzője ő volt, és nem a név szerint szintén nem ismert nyomdászmeister. Nevével azonban a rendi feljegyzésekben és egyéb levéltári forrásokban sűrűn találkozni. A rá vonatkozó korabeli adatok azt bizonyítják, hogy nemcsak 1623 után, hanem már Forgách Ferenc érsek idejében is ő volt a pozsonyi nyomda fő mozgatója, sőt, ennek a korszaknak Bécsben megjelent fontosabb ellenreformációs kiadványai előállításában, nyomdai munkáiban is része volt.

Némethi Jakab pályafutása kezdettől fogva összefonódott a nála három évvel idősebb Pázmányéval, akinek sok éven át kísérő munkatársa, könyvei kiadásában mindvégig segítője volt. Némethi a 17. század első felének egyik legképzettebb ma-

gyar tipográfusa, akit csak szándékos névtelensége miatt nem ismer kellően a magyar nyomdászattörténet. Ő volt Káldi György segítőtársa a Biblia¹⁴ kinyomtatásánál (1626) Bécsben,¹⁵ de jelentős tapasztalatokat szerzett Pázmány műveinek, főleg a Kalauz első kiadásának nyomtatásakor is. Haláláig (1644) a pozsonyi műhely prefektusa volt.

Némethi Jakab könyvkiadással-nyomtatással kapcsolatos tevékenysége a rendi feljegyzésekből jól nyomon követhető:¹⁶

1623–1624-ben a nagyszombati jezsuita kollégiumon belül az érsek szolgálatában állt: „J. Némethi quo utitur in ordinanda bibliotheca et imprimendis libris”. Társa Paulus Chomafay „quando P. Jacobus vocatur Ponium ab Archiepiscopo” (ekkor készült Pázmány Kalauzának 2. kiadása).¹⁷

1625-ben Némethi missziója a nagyszombati rendházon belül: Posonii in typographia Illmi Archiepiscopi” (ebben az évben jelent meg Pozsonyban Pázmány Imádságos könyvének 3. kiadása és a Rituale Strigoniense).¹⁸

1626-ból nincs Némethi tevékenységére vonatkozó adat (pozsonyi nyomtatvány sem ismeretes).

1627-ben Némethi a bécsi kollégiumban „adiutor P. Káldi in impressione” (Ebben az évben tudomásunk szerint Pozsonyban semmi sem jelent meg, viszont Bécsben Pázmány A setét hajnal-csillag-után című hitvitázó könyve).¹⁹ Más feljegyzések szerint²⁰ „P. Jacobus Némethi curam habuit typographiae archiepiscopalis... Paulus Chomafai socius Praefecti typographiae”.

1628-ban még Bécsben „curat typographiam pro Ungaria”. (Ebből az évből sem ismert pozsonyi nyomtatvány. Lehet, hogy részt vett Hajnal Mátyás Szíves könyvecskéjének 1629. évi bécsi kiadásának előkészítésében – második kiadása majd Pozsonyban, Némethi prefektussága alatt jelenik meg. 1628-ban alakult meg a pozsonyi jezsuita kollégium, hat páterrel).

1629-ben a nagyszombati kollégiumban Forró György rektor mellett mint prefektus dolgozott (Pozsonyban megjelentek Pázmány nagyszombati zsinati határozatai.)²¹

1630-1631-ben Káldi György rendfőnök mellett Bécsben „Praest typo” ill. 1631-ben: „praest typo et imprimi Postillam”. (1631-ben jelentek meg Káldi prédikációi két kötetben, míg 1630-ból Pázmány Jó nemes Váradnak című vitairatát ismerjük, mint a pozsonyi nyomda egyetlen termékét.)²²

1632-1634 között Nagyszombatban Dobronoki György rektorsága idején prefektus (Ezekből az évekből nincs ismert pozsonyi nyomtatvány.)

1635-től haláláig – 1644. június 1-jéig – a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomda prefektusa. A rendi feljegyzések különbözőképpen írják körül funkcióját: „corrector typographorum”, a nyomdáról pedig: „Fuerunt hoc anno 17 in Collegio... unus Typographiae Cardinalitiae Praefectus, in qua a Typographis externis opera Eminentissimi nostri Ungaricae ut conciones et Controversiae excuduntur quae omnia nostri Patris correctoris et directoris cura intra Collegii nostri septa administrantur.”²³ Egy másik feljegyzés ugyanebből az évből: ”P. Jacobus Némethy Typographiae Cardinalitiae praefectus erat qui Pazmani Conciones et Controversias Hungaricas exterorum opera vulgavit.”²⁴

1637-ben Némethi „corrector typi Eminentissimi Cardinalis” (ekkor jelenik meg Pázmány Kalauzának harmadik, átdolgozott kiadása.)

1638–1640-ben mint „corrector typi”, 1643-ban „praefectus typographiae”, 1644-ben „curator typographiae” jelölik Némethi tevékenységét.

Valószínűleg a már említett 1631. évi Memorialis, amely bizonytalanná tette a pozsonyi nyomda sorsát, sarkallhatta Némethit arra, hogy más módon is biztosítsa a pozsonyi kollégium nyomdájának sorsát. Valószínű, hogy Némethi tartotta vissza a Pázmány-féle nyomdát Pozsonyban – ameddig csak lehetett – és ameddig szükséges volt. A szakirodalom eddig is tisztában volt azzal, hogy Némethi még életében gondoskodott egy másik betűkészletről a pozsonyi kollégium számára, feltételezték azonban, hogy ez nem sokkal halála (1644) előtt történhetett; ezt a nyomdafelszerelést nevezik a korabeli iratok „typus novissimus”-nak.²⁵

Egykorú feljegyzések és okiratok azonban azt bizonyítják, hogy Némethi már 1635-ben új betűket rendelt a pozsonyi kollégium számára, méghozzá magyar szöveg nyomtatására alkalmas betűket. E vásárlás időpontját két ezzel kapcsolatos korabeli forrás is megerősíti,²⁶ de ugyanezt bizonyítják az 1635 után megjelent pozsonyi nyomtatványok tipográfiai anyagában bekövetkezett változások is.

Ezek egyike a bécsi Matthias Wucherer bécsi ügynöknek a pozsonyi kollégium számára kiállított elszámolása 1649-ből, amelyben 1635-től kezdve 1637-ig a pozsonyi kollégium számára lebonyolított betűvásárlással kapcsolatos költségeket és a neki járó kamatokat sorolja fel. Ezek közt szerepel az augsburgi Hans Schelmair betűöntőnek – Némethi megbízásából – kifizetett összeg is, amelynek ő nyilván közvetítője volt.²⁷

Ugyanezzel a legkorábbi – 1635. évi – vásárlással kapcsolatos az a levél, amelyet Némethi Jakab írt Johann Luekhner kereskedőnek Pozsonyból Bécsbe, 1636. július 9-én, és amelyben azt írja, hogy a szállított betűket nem a magyar írásnak megfelelőnek találta, és ezért kéri a defektusok kijavítását.²⁸ (Ilyen defektusokat találni a 3. táblán közölt szövegtípusban.)

Ez – a fent említett elszámolás szerint – meg is történt, mert az 1635. október 9-i tétel után az 1637. április 4-i következik, amelyben a Schelmair augsburgi betűöntő által elvégzett javításokra hivatkozik Wucherer és hogy ezeket ugyanaz a Luekhner át is szállította Pozsonyba.

Külön érdekesség, hogy az 1635. október 9-i vásárlás tételesen is fel van sorolva: cicero antikva, cicero kurzív és verzális betűkből állt ez a vétel.

Természetesen a Némethi nevéhez fűződő teljes, újonnan beszerzett készlet ennél jóval több volt. E vásárlásból származó betűk 1636-tól mutathatók ki a pozsonyi nyomtatványokon. 1635-ből nem ismert a pozsonyi nyomdának kiadványa, valószínűleg azért, mert Némethit is nagyrészt Nagyszombatba szólította kötelezettsége, másrészt talán mert az új beszerzésekre számított már. Valószínűleg ugyanazért, amiért a „typus novissimus”-t szerezte be Némethi, törekedett az időközben meghalt királyi titkárnak, Ferenczffy Lőrincnek nyomdafelszerelését is megszerezni a pozsonyi kollégium számára. Ez Lippay György támogatásával sikerült is: a pozsonyi nyomda 1640-ben jutott a „typus Ferenczffyanus” birtokába. Erről a rendi

feljegyzésekben a következőt olvashatjuk: „Gerogius Lippay Hungariae Cancellarius ad eam typographiam quam nobis Eminentiss. Card. Pazmanus donarat, adjecit aliam quoque, quem... Laurentius Ferenczffy... possedit, quoque priori copiosior fuerit, ac facile 3000 flor. aestimata.”³⁰

Az 1662-ben rögzített iratok szerint Némethi a „typus Ferenczffyanus” betűkészletét nagy költséggel újraöntötte. Lippay „ad usum perpetuum” adta a pozsonyi jezsuitáknak, akik az újraöntéskor befektetett összeg jogán is a kollégium tulajdonának tartották. A kiadványok azt bizonyítják, hogy 1641-ben végezték az újraöntést. Az említett, 1662-ből származó irat szerint az újraöntést bizonyíthatja Matthias Cosmerovius bécsi tipográfus is, aki hasonló újraöntésnek vetette alá saját típusát, és igazolhatja, hogy ez a munka 4000 forint költséggel járt. Egyébként is ez a Ferenczffy féle felszerelés lehetett – a most már háromféle készlet közül – a legértékesebb, hiszen ehhez matricák is tartoztak, nemcsak öntött betűk, amint azt az iratok több alkalommal is hangsúlyozták.

A Némethi által beszerzett készletet azért nevezték „typus novissimus”-nak, mert a Pázmány által adományozott felszerelés 1623-ból származott, Ferenczffy birtokában pedig 1628-tól volt készlete: ezekhez képest az 1635-ben beszerzett Némethi-féle készlet a „legújabb” volt.

Attól kezdve, hogy Ferenczffy készlete a pozsonyi kollégiumba került, előszeretettel ezt használták (teljesen a Ferenczffy-készlettel nyomtatták Hajnál Mátyás *Szíves könyvecské-jének* 1642. évi kiadását, ld. 1. kép) és háttérbeszorult az eredeti, Pázmánytól származó és a Némethi-féle készlet. Időközben (1646) az eredeti, érseki készletet átszállították Nagyszombatba, tehát elvileg csak a Némethi és a Ferenczffy-féle készlet állhatott rendelkezésre amúgy is. Az 1641-től kezdve megjelenő kiadványok azt bizonyítják, hogy ezt a készlet-részt igyekeztek külön tartani, és ritka az a nyomtatvány, amelyben a Ferenczffy-készletet a Pázmány-féle vagy a Némethi-féle betűkkel együtt használták volna.

Némethi 1644. évi halála után a nyomda termelése észrevehetően csökkent és Zachariás Dominik Aksamíteknek, az új nyomdásznak megjelenéséig mindössze – 1645-ben – egy könyvecskét adtak ki, 1646-ban pedig semmit. Ő volt a pozsonyi nyomda egyetlen faktora, aki megnevezte magát a címlapon: 1647 és 1649 között három nyomtatványon,³¹ valószínű azonban, hogy egy negyediknek is ő volt a nyomdása.³² Aksamítek Pázmány Kempis-fordításához írt előszavában mint „A pozsonyi kollégiumban való könyvnyomtató” jelöli meg magát.³³ Fennmaradt 1647. május 27-én kiállított munkaszerződése,³⁴ amely az új nyomdavezető kötelezettségeit és járandóságait rögzíti. A pozsonyi kollégium részéről a rektor, Wesselényi Miklós kötötte Zachariás Dominik Aksamítekkel. Feladatai közé tartozik, hogy a betűkre gondot viseljen, a Kollégium számára munkálkodjék, de ha ezt nem hárálhatja, maga is kibocsájthat kisebb könyvecskéket, képeket, ha előzőleg jóváhagyta. Tarthat segédeket, taníthat inasokat, díjazást más nyomdászokhoz hasonlóan a kinyomtatott ívek szerint kap.

Zachariás Dominik Aksamítek azonos azzal a nyomdással, aki 1642-ben mint a prágai érseki nyomda faktora dolgozott. Az 1647. évet közvetlenül megelőző idő-

szakból tevékenységről nincs tudomásunk. Míg a szakirodalom korábban csak 1647-1648-ból tudott pozsonyi munkásságról, addig újabb adatok – egy 1649-ben Pozsonyban nyomtatott könyve – azt bizonyítja, hogy még 1649-ben is itt dolgozott. Ezután legközelebb 1657-ből ismerünk Aksamítekre vonatkozó adatot” ő volt az a Zachariás Dominik Aksamíték z Kronenfeldu, aki 1657. július 31-től a római Propaganda Fidei nyomdáját vezette, majd utóbb unokaöccse Jan Jakub Komárek.³⁵ Az a tény, hogy a római Propaganda Fidei nyomdájának vezetésével bízták meg, arra utal, hogy kiváló mester lehetett, de ezt bizonyítják pozsonyi nyomtatványai is.

1650-ben újabb változás állt be a pozsonyi nyomda életében. Jogosan írták az impresszumban, hogy „Typis Collegii Societatis Jesu” – ekkor az eredetileg Pázmány által alapított nyomda gyakorlatilag Nagyszombatba került át.

1650-ből négy különösen szép kiállítású pozsonyi könyvecske maradt fenn, mindegyike ugyanezzel az impresszummal. Aksamíték valószínűleg továbbra is, egészen 1652-ig nyomdavezető maradt, csak 1650-től nem a faktor, hanem a nyomda hivatalos neve került a címlapra.

A pozsonyi érseki nyomda működését és létezését a kiadványok és egykorú dokumentumok alapján 1652-ig tudjuk követni. Némethi halála után 1645–1646-ban nincs megnevezve a nyomdával foglalkozó személy, majd 1647-ben Michael Pestvármegyei a nyomdai prefektus, 1648-ban Nicolaus Wesselényi, 1649-1650-ben Michael Bekaria, 1651-ben Ioannes Stankovics és végül 1652-ben Paulus Hellesfeni.

Ez az utolsó év, amikor a tipográfia prefektusa még meg van nevezve az iratokban. Ez a körülmény is indokolja, hogy a pozsonyi nyomda utolsó évét 1652-ben jelöljük meg.

1646-ban az eredeti érseki alapítású felszerelést átszállították Nagyszombatba, amint azt a nagyszombati kollégium már régóta sürgette. Ez – bár Nagyszombatban egy új nyomda alapját vetette meg – alig észrevehető hiányt okozott Pozsonyban, hiszen itt maradt a volt Ferenczffy- és a Némethi-féle felszerelés.

1650 után a nyomda valószínűleg szünetelt, és a feljegyzések szerint, amikor Lippay érsek a pozsonyi kollégium számára patikát nyitott, a nyomdai felszerelést zárt raktárba helyezték. Feltehető, hogy ezekben az években a felszerelés egy részének, az iratok szerint a „typus novissimus”-nak eladására is gondoltak.) Némethi halála után nem akadt igazi gazdája a pozsonyi nyomdának.) Talán az eladás elősegítésére készülhetett 1652-ben a felszerelésnek erről a részéről betűmintakönyv. Az iratok hangsúlyozzák, hogy „juxta syllabum characterum omnium Latinorum et Germanicorum impressum Posonii Anno 1652”,³⁷ tehát latin és német betűkkel is fel volt szerelve. Ugyancsak hangsúlyozzák az iratok Némethi „typus novissimus”-ának a Ferenczffy-félétől való különbözőségét: „quem non ex materia typi Ferenczffiani fuidisse.” Ez a betűmintakönyv sajnos elveszett, egyetlen példánya sem ismert. Ezt a betűmintakönyvet tehát a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomda (valószínűleg utolsó), elveszett nyomtatványaként kell számon tartani.³⁸

A pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomda felszerelését rekonstruálva meg kell jegyezni, hogy a legteljesebb készlet 1640–1644 között található, mert ez előtt az időpont előtt nem volt még a nyomda használatában Ferenczffy típusa, ez után

viszont már nem volt itt az eredeti, Pázmány-féle tipográfia. 1640 és 1644 között viszont nemcsak ez a kettő, hanem a Némethi-féle betűk és díszek is itt voltak. A pozsonyi nyomda most vázolt korszakának teljes felszerelése 39 betűtípusból, 11 iniciálé-sorozatból, 32 féle nyomdai cifrából, 95 könyvdíszből és 193 illusztrációból állt (amelyek közül 6 db rézmetszet). A 193 illusztráció között van az a 103 darabból álló fametszetes sorozat, amely a *Képes katekizmust* díszíti.³⁹

A nyomda egész működésére jellemző, hogy a kötetek szép, gondos kiállításúak. Nemcsak könyvdíszekkel volt bőségesen ellátva a nyomda, hanem fametszetes illusztrációkkal is. Ezek némelyike sorozatot alkot, mint az említett *Képes katekizmus*é vagy a *Szíves könyvecske* második kiadásának szíves emblémái (1. kép és 11. tábla).

Jól elkülöníthető az a nyomdafelszerelés, amely az eredeti alapításhoz tartozott. Ez a Pázmány-féle, érseki készlet, amely 1623-tól volt használatban 1644-ig. Ez a készlet a fent leírtnál jóval szerényebb, mindössze 13 betűtípusból, 2 iniciálésorozatból, 11 nyomdai cifrából, 14 könyvdíszből és 103 illusztrációból állt. Ide tartozik a 103 tagú fametszetes sorozat is.

1. kép. Hajnal Mátyás Szíves könyvecskéjének egy lapja, kicsinyítve (1642)

A nyomda által eleinte használt (érseki) betűk újnak látszanak, jó állapotúak. A nyomdának csak antikva és kurzív betűje volt, más (görög, fraktúr, stb.) nem. Ebben a kezdeti korszakban a könyvdíszek között az IHS és Mária monogramos díszek do-

minálnak, a fejlécek azonban ennél változatosabb motívumokat mutatnak. Bár nem volt sokféle nyomdai cifrája, felhasználásuk változatos: elsősorban kereteket, díszléceket állítanak össze belőlük, nemegyszer az iniciálékát még külön nyomdai cifrából összerakott keretbe is foglalták. Maguk az iniciálék kevéssé jellegzetesek, (5. tábla) legegységibb közülük a levélmintás, nagyalakú iniciálásorozat. Ezek közül az „I” betű sérült, jellegzetes hasadás látszik rajta függőleges irányban. Legdíszeesebb kötete e korszaknak Petrus Canisius képes katekizmusának magyar fordítása,⁴⁰ amelynek minden lapját egy-egy fametszetes kép díszíti. Ismeretes, hogy ez az augsburgi kiadás alapján készült, de az abban lévő rézmetszetek helyett a magyar kiadáshoz „puszpángba metszett” képek készültek.⁴¹ (11. tábla 74. ill.) Nagyjából ez volt az a része a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomda felszerelésének, amelyre a nagyszombati kollégium igényt tarthatott és amely 1646-ban átkerült Nagyszombatba. Addigra azonban a Ferenczffy- és a Némethi-féle felszerelés is Pozsonyban volt.

A Némethi-féle felszerelés 1635-től kezdve volt a pozsonyi nyomda birtokában. Bár a ma ismert korabeli iratok csak egy cicero-méretű antikváról, egy cicero-méretű kurzívról és egy közelebről meg nem nevezett verzálisról írnak, az 1662-es feljegyzések azt bizonyítják, hogy teljes latin és német (fraktúr és schwabachi) betűkészlet volt. (Az utóbbiak közül kétféle szövegtípust mutat be a 4. tábla.) A nyomtatványokból rekonstruálható, hogy a 15 féle betűsorozatnak több, mint a fele fraktúr ill. schwabachi betű volt.

A Némethi által beszerzett antikva és kurzív típusok jellegzetessége, hogy magyarországi nyomdában először – és utoljára – használt az ő és ü hosszúságának megkülönböztetésére vesszővel kiegészített speciális betűket: ő és ű betűt. (Mint a 3. táblán bemutatott típusban is.) A fent idézett elszámolásból úgy látszik, hogy ezeket a betűket Augsburgból szerezték be, az ottani Schelmair betűöntőtől. Erről a jellegzetességről könnyen felismerhetők a Némethi-féle betűk. Pozsonyi nyomtatványokon 1636-tól kezdve láthatók, de néhány ilyen betű belekeveredett az 1646-ban Nagyszombatba átkerült anyagba is. Ez a jelölési gyakorlat a magyarországi nyomdákban nem honosodott meg, de mint kísérlet érdekes. Ez a jellegzetesség a Némethi által beszerzett 84 mm-es antikva és kurzív és a 100 mm-es antikva és kurzív típusokban figyelhető csak meg. Megjegyzendő, hogy a 84 mm-es típusban – amelyet az előbb idézett, a jezsuita nyomda bevásárlását dokumentáló elszámolás cicero-nak nevez – valóban látni néhány olyan jelet, amelyek magyar szövegben szokatlanok. Bizonyára ezekre vonatkozott Némethi reklamációja. Néhány ilyen mégis bent maradt a készletben. (3. tábla.)

A Némethi-féle készlet 1636-tól 1650-ig kísérhető figyelemmel a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomda kiadványain. A nyomdának az 1637–1644 közötti, legtermékenyebb korszakára jellemző a díszanyag megszorodása. 1642-től kezdve megjelentek olyan kislakú imádságoskönyvek, amelyekben az eddigiektől eltérő, nagyszámú, változatos díszeket és illusztrációkat találni. Ezek egyik csoportját alkotják a hosszúkás, fekete hátterű, finom kidolgozású díszek, amelyek *Szűz Mária Officiuma*-ban⁴² és Pázmány *Imádságos könyvé*-nek ötödik kiadásában találhatók.⁴³ (9. tábla alsó három dísze.) Ugyanehhez a gyarapodáshoz tartozik az az ovális alak-

ba komponált, Jézus életéből vett jeleneteket megörökítő sorozat, amely részben a *Szíves könyvecské*-ben,⁴⁴ részben Pázmány *Imádságos könyvé*-ben figyelhető meg.⁴⁵ (11. tábla) A *Szíves könyvecské* második kiadásának lapjait díszítő, de máshol is felhasznált szíves emblémák sorozata is ezekben az években tűnik fel. Egy fametszetes naptárkép sorozattal is gyarapodott a nyomda,⁴⁶ amely egyébként kalendáriumokat nem adott ki (11. tábla).

A pozsonyi nyomdafelszerelés harmadik, az előbbiektől jól elkülöníthető – mert Ferenczffy Lőrinc bécsi nyomtatványairól már ismert – része az a betű- és díszanyag, amely 1641-től kezdve követhető nyomon a pozsonyi jezsuita nyomda kiadványain, egészen 1650-ig. Erről a nyomdafelszerelésről Holl Béla Ferenczffy-ről szóló monográfiája⁴⁷ ad teljes áttekintést. Eszerint Ferenczffy nyomdafelszereléséhez 14 betűtípus, 5 iniciálásosorozat és 27 könyvdísz, valamint 54 illusztráció tartozott: ennyi rekonstruálható Ferenczffy nyomtatványaiból. Ehhez a felszereléshez a pozsonyi jezsuita nyomda 1640-ben jutott, és a jelek arra mutatnak, hogy az az újraöntés, amelyre a későbbi iratok utalnak,⁴⁸ 1641-ben ment végbe. Erre azért volt szükség, mert a betűk meglehetősen kopottak voltak, amint az az 1641. évi, első Ferenczffy-betűkkel nyomtatott pozsonyi kiadványon látszik.⁴⁹ Lehetőség is volt az újraöntésre, mert a Ferenczffy-készlethez matricák is tartoztak. Három kivétellel minden betűtípusa megtalálható a pozsonyi nyomtatványokon, és a könyvdíszek, illusztrációk nagy része is. De feltételezhető, hogy a teljes Ferenczffy-anyag Pozsonyba került. Érdekessége a Pozsonyban használt Ferenczffy-féle díszanyag, hogy itt olyan fametszetes képek is megjelentek, amelyek szemmel láthatóan Ferenczffy ismert sorozataihoz tartoznak, a jelenleg ismert Ferenczffy-nyomtatványokon azonban nem szerepelnek (10. tábla 168. és 169. ill.)

Az 1641-ben és azután megjelent nyomtatványok azt mutatják, hogy ezt a „typus Ferenczffyanus”-t valóban szándékosan külön kezelték. Nincs keveredés más hasonló fokozatú betűkkel sem egy típuson belül, sem lehetőleg egy könyvön belül. A továbbiakban nem egy pozsonyi nyomtatvány, elsősorban a kisebb formátumúak, teljesen a Ferenczffy-féle betűkkel és díszekkel készültek.⁵⁰ A Ferenczffy-készlethez tartozó díszekről már nem mondható el ugyanez, azokat más díszekkel keverve használták egy könyvön belül is. Aksamíték szinte csak a Ferenczffy készlettel nyomtatott, ugyanígy az 1650-ből származó nyomtatványok is főleg ezt a felszerelést mutatják.

A pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomda 1623–1652 közötti működésének 29 éve alatt 87 nyomtatvány megjelenéséről tudunk. Ezek terjedelmét a fennmaradt nyomtatványok alapján 1940 ívre becsülhetjük, amely kiugróan nagy szám más korabeli műhelyekkel összehasonlítva.⁵¹ Kiadványai között először Pázmány művei domináltak, köztük névtelenül megjelent munkái, az ellenreformáció hitvitázó irodalmának művei. A kiadványok szerzői között szerepel még Hajnal Mátyás, Veresmarti Mihály, Nyéki Vörös Mátyás és Tasi Gáspár hitvitázó ill. prédikációs könyvekkel, imádságoskönyvekkel. Néhány alkalmi nyomtatvány, a nagyszombati akadémia megbízásából kiadott akadémiai tézis, a Mária-kultusz imádságos könyvei jellemzik a pozsonyi nyomda általunk vizsgált korszakának kiadványait. Ez utóbbiak közül Nádasi János művei külön is említést érdemelnek.

A nyomtatványok évenkénti megoszlása nem egyenletes. Általában szembe-
tűnő, hogy Némethi Jakab Pozsonyból távollétekor a nyomda is szünetelt (így az
1632–1635-ös években). 1636-tól viszont újra megélénkült a tipográfia élete – ettől
fogva Némethi folyamatosan Pozsonyban tartózkodott, és szemmel láthatóan telje-
sen a nyomdai munkáknak szentelte erejét. Bár a nyomda működése ettől kezdve
folyamatos 1652-ig, mégis, a kiadványok számát tekintve az 1637–1644 közötti
évek látszanak a legtermékenyebbeknek, tehát Némethi végleges Pozsonyba költö-
zésétől haláláig.

A kiadott művek terjedelmét tekintve más a helyzet: a nyomda fennállásának
első tizennégy évében Káldi György és Pázmány prédikációs kötetein kívül⁵² Páz-
mány *Kalauza* két kiadásban is megjelent,⁵³ amely összesen öt folió méretű, sokszáz
lap terjedelmű nyomtatványt jelent. 1637 után ilyen terjedelmű munka több nem
készült, hanem inkább kisebb formátumú és terjedelmű, de gazdagon illusztrált
kiadványok.

Néhány eddig pozsonyinak tartott nyomtatványt ki kellet zárni a valódi po-
zsonyi kiadványok közül. Így az 1638-ban kiadott, Forgách Éva halálára írt *Epice-
dion-t*,⁵⁴ amelynek egyetlen, címlap nélküli példánya ismert csak, és a korábbi bib-
liográfusok feltételezték, hogy Pozsonyban nyomtatták. Valójában a betűtípusok és
a kötetben szereplő valamennyi könyvdísz a lőcsei Brewer-nyomda korabeli fel-
szerelésére vall. Ez tehát nem pozsonyi, hanem lőcsei nyomtatvány. Ugyanígy ki
kell zárni Elias Wiedemann száz rézmetszetű arcképet tartalmazó gyűjteményét,
amelyet Szabó Károly a Pozsonyból datált előszó alapján tartott pozsonyi nyom-
tatványnak, amely azonban Bécsben készült.⁵⁵

Annak alapján, hogy a teljes pozsonyi felszerelés csak 1662-ben került át
Nagyszombatba, feltételezni lehetett volna három, 1657 és 1659 között megjelent
kiadványról, hogy azok még a pozsonyi nyomdában készültek. Ezek közül az 1657-
ből származó pozsonyi országgyűlési artikulusok,⁵⁶ amelyekből nem maradt fenn
példány, semmi bizonyíték, hogy Pozsonyban nyomtatták volna. Az 1659-ből szár-
mazó artikulusokról is bebizonyosodott, hogy külföldön nyomtatták.⁵⁷ A fenti
nyomtatványok kizárásával nincs okunk feltételezni, hogy a pozsonyi nyomda 1652
után is adott volna ki valamit.

Pázmány prédikációit⁵⁸ a címlap tanúsága szerint Pozsonyban nyomtatták. Még-
is, az első ív nem a pozsonyi nyomdára jellemző tipográfiai anyagot tükrözi, hanem a
bécsi Rickhes műhelyét, bár ez a kötetben nincs jelezve. A mű törzse valóban Pozsony-
ban készült. Kétféle, egymástól eltérő címlappal ismert: nemcsak impresszumukban
van különbség, hanem a címlap díszítésében, betűiben is, amennyiben az egyiké
(OSZK-ban „A” variánsnak nevezett) a pozsonyi nyomdában készülhetett. a másiké
(OSZK-ban „B” variáns) az első ív többi leveléhez hasonlóan, a bécsi Rickhes mű-
helyben. Az „A” variáns az impresszum: „Nyomtatták Posonban MDCXXXVI.
Eszkendöben”,⁵⁹ míg a „B” variáns: „Nyomtattak Posonban Anno MDCXXXVI.”⁶⁰

Külön kell foglalkozni e korszak német nyelvű kiadványainak kérdésével.
Korábban néhány olyan hely megjelölése nélküli nyomtatványt, amely címében a
Pozsony megjelölést tartalmazta, vagy valamilyen módon Pozsonyhoz volt köze,

ezek alapján pozsonyi nyomtatványnak tartották. De fenntartással kellett fogadni még az impresszumában Pozsonyt megjelölő német nyelvű kiadványokat is, tekintve hogy 1635-ig minden, magát pozsonyinak megnevező német nyelvű nyomtatvány idegennek és hamis nyomdahelyűnek bizonyult.⁶¹

Újabb kutatások során bizonyos jelek arra mutattak, mintha 1638 után Pozsony közvetlen szomszédságában, vagy Pozsonyban az evangélikusok német nyelvű kiadványok kibocsájtása céljából nyomdát szándékoztak volna állítani.⁶²

Az 1638 és 1643 közötti évekből nyolc német nyelvű nyomtatványról volt feltételezhető, hogy Pozsonyban nyomtatták volna. Ezek közül tartalmilag három evangélikus,⁶³ három katolikus,⁶⁴ egy Pozsony várossal kapcsolatos,⁶⁵ egy pedig hadi utasítás.⁶⁶ Indokoltnak látszott e nyolc kiadványt megvizsgálni és egymással is összehasonlítani. Közülük egyikén sincs a nyomda megnevezve, de ismerve a pozsonyi nyomdának ezt a szokását, ez nem lehetett meghatározó.

Nyomdai felszerelésük alapján e nyolc mű közül négyről megállapítható volt, hogy azok a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdából kerültek ki.⁶⁷ Ugyanazokat a latin betűket és könyvdíszeket, cifrákat tartalmazzák, mint amelyek a pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomdára jellemzőek: ezekről tehát megállapítható, hogy ott készültek. Ugyanakkor a bennük szereplő fraktúr és schwabachi betűk e négy nyomtatványban egymással is azonosak. Az 1643-ból származó Kopcsányi műben⁶⁸ Ferenczffy nyomdai cifrái és angyalos fejléce, Pozsony város tűzrendészeti utasításában⁶⁹ pedig a nyomdai cifrák származnak a Ferenczffy-féle készletből. E négy nyomtatvány alapján lehetett rekonstruálni a pozsonyi nyomda fraktúr és schwabachi betűkészletét, amely a Német-hi-féle beszerzéshez tartozott. Hogy e betűk valóban a pozsonyi nyomda felszereléséhez tartoztak, azt kétségtelenné tette a fraktúr és schwabachi betűk nagyszombati előfordulása az 1670-es évektől kezdve. Tehát ezek is átkerültek Nagyszombatba a pozsonyi nyomda megszűnése után a nyomdafelszerelés többi részével együtt.⁷⁰

Négy másik német nyelvű nyomtatvány azonban nem sorolható a pozsonyi nyomda kiadványai közé.⁷¹ Ezek közül háromnak közös vonása, hogy mindegyikük írója a pozsonyi evangélikus egyházközség lelkésze: Joshua Wegelin ill. Jakob Eslinger. A könyvek egyike éppen a pozsonyi evangélikusok újonnan épített templomának avatására jelent meg.⁷² Tartalmuk alapján tehát lehetnének az esetleges, pozsonyi vagy Pozsony mellett létesíteni szándékozott nyomda termékei. A nyomtatványok tipográfiai anyaga alapján azonban ez mégis alig valószínű: igényes, számos különféle fokozatú betűtípussal és díszekkel, kiemelő betűkkel rendelkező nyomdából kerültek ki. Amennyiben meg is valósult volna a tervezett evangélikus nyomda, ami azonban szinte biztosra vehető, hogy nem történt meg, e kiadványok nem lehetnek a valószínűleg igen szerény anyagi erővel tervezett műhely termékei, hanem – mint a Pozsonyból datált hadi utasítás is – minden bizonnyal külföldön készültek.⁷³

Pozsonyban a jezsuita kollégiumi nyomda megszűnése (1652) után 1669-ben telepedett meg újra tipográfia a városban. Alapítója, Gottfried Gründer az eddigi katolikus nyomdáktól teljesen független vállalkozást hozott létre. Utóbb Johann Gregor Zerweg majd M. Faber folytatta munkáját, de a 17. század utolsó negyedében már ismét nyomda nélkül volt Pozsony.

FORRÁSSZÖVEGEK

a)

Collegio Societatis Jesu in Presburg soll geben xd

9. Octobris Anno Christi 1635 Durch Steffan

ZierGutscher von Preßburg Ein Khistlen mit ungarischen Schrifften gesandt, darinnen gewesen

18 Columna Antiqua Cicero wegen in Augspurg 252 Loth 92" 24"

thuet Wiener Gewicht 220 Loth den Centen als 42

15 Columna Cicero Cursiff wegen Augspurger Gewicht

209 Loth wiener Gewicht 183 Loth als 44 80" 24"

6 Columna Versal wegen inn Augspurg 69 Loth

thuet Wiener gewicht 61 Loth als 40 40" 41"

Anno Christi 1637 Adii 4 Aprilis von herrn Hanns Luekhner geschriben worden, daß Hannß Schelmair Schrifften giesser von Augspurg mit denen bestelten defect Schrifften in Wien angelangt vnd über liefert, welche Er alsobaldt nacher Presburg in das Collegio überschickht dafür außgelegt hat 24" „

Summa f 237" 36"

Anno Christi 1637 Adii 28 April bezahlt Herr P. Jacob Nemeth Herrn Hannß Luekhner f 99" „

Resst Capital 138" 36"

Von solicher Zeit raith Ich billich wegen entrattung dises meines par außgelegten gelts, das Intereße bis dato vlto Septembris Anno Christi 1649 thuet an der Zeit 14 Jahr 6 Prozent f 115 58"

Summa zusammen mein Pretension f 254" 34"

Mattheus Wucherer mp

b)

Edel vester Herr Lugkner, nach dem ich von dem Herren Wuecherer die erkauffte Schrifften empfangen, vnd Probieren laßen, so befindet ich, daß diser Inligent defect vonnothen zu zugießen, dann wir die Shriftt vf vngerische manier, wie sie mir verkaufft worden, ganz nicht befinden, vnd nach versprochnem kauff vns nichts nuzen wurde; Wolle derhalben der Herr ganz freundlich gebetten sein, möglichenvorschub zuthuen, damit wir inligenden defect negster gelegenheit empfangen mögten. Die bezahlung volgt danckbarlich. Datum Preßburg den 9. July 1636

deß Herren dienstwilliger

Jacob Nemeth Societatis Jesu.

Dem Edlen vnd Vesten Herren Johann Luekhnern

Handelßherrn in Regenspurger Hoff

Wien

c)

Conventum est a R. P. Rectore Collegij Posoniensis P. Nicolau Veseleni cum Dno A. Zacharia Aksamitek pro Typo Collegij Posoniensis administrando his conditionibus

1mo Litterae diligenti cura et oculo attento quae dispersae sunt in ordinem redigantur, munde seruentur, et posthac non dissipentur.

2mo In principio sui accessus ad Typographiam, omnis forma tum lignee, tum ex alia materia dinumeratae, una cum Praelo et annexis instrumentis reliquoque typico apparatu dicto Dno Zachariae consignabuntur; quae omnia ab eodem dum abitum a typo iuxta inferius dandam declarationem apparabit, Collegij Rectori, vel destinato officiali integre consignabuntur.

3mo Habebit in salaris iuxta cursu aliorum Typographorum solutionem debitam ratione impressorum foliorum, attenta aestimatione typi maioris, medij, etc.

4mo Exquamis impressione édabitur ei de more et socijs exemplar, ex libris iam perfectis, licebit tamen exsuppositis chartis, aliaduo vel tria exemplaria imprimere.

5mo Habebit in hac administratione Typi nomen Factoris, ut possit socios necessarios aduccare, et pueros in hac arte instruere.

6mo Si quando relinguere typum cogitet, duobus ante Mensibus praemonebit.

7mo Quando ab impressione Collegij vacauerit, aut aliquod aliud tempus (non defraudatis tamen laboribus pro Collegio destinatus) lucrari poterit, hiebit ei imprimere octo vel decem foliorum libellos, ducentorum vel trecentorum exemplariorum, charta et colore persolutis, revisionique ordinariae subiectorum, etc. In has ab utraque parte conditiones, et praedictus R. P. Rector, et Dnus zacharias Aksamitek consentientes conventionem hanc iniuerunt, inchoabitur autem annus conventionis a tempore, quo se ad labores Typographia accinxerit.

Actum Posonij die 27. May Ao 1647.

Idem qui supra

Zacharias Dominicus Acsamiteck

NYOMDAI FELSZERELÉS LEÍRÁSA ÉS HASZNÁLATA

Az alábbiakban az egymással szorosan összefüggő pozsonyi és nagyszombati felszerelést párhuzamosan mutatjuk be. A pozsonyi jezsuita kollégiumi nyomda anyaga 1646-tól 1662-ig fokozatosan került át a nagyszombati akadémiai nyomdába. Ez utóbbi műhely 1648–1662 közötti felszerelését a szerző Magyar Könyvszemle 1995.4. számában megjelent közleménye mutatja be reprodukciók formájában is. – A Ferenczffy Lőrinc nyomdájából származó betűknél és díszeknél itt és a továbbiakban is a sorszám Holl Béla: Ferenczffy Lőrinc: egy 17. századi kiadó című munkájában alkalmazott betűtípus ill. dísz-számozásra utal.

Betűkészlet

- 1 A 1,2 mm Pozsony 1623–1640; Nagyszombat 1648–1662–
- 2 K 0,9 mm Pozsony 1623–1640; Nagyszombat 1648–1662–
- 3 A 0,95 mm Pozsony 1625–1637; Nagyszombat 1649–1662–
- 4 A 0,7 mm Pozsony 1629–1637; Nagyszombat 1648–1662– (1. tábla felső sora)
- 5 A 0,8 mm Pozsony 1631–1640; Nagyszombat 1648–1662– (1. tábla középső sorai)
- 6 A 117 mm 20 sor méretű Pozsony 1623–1643; Nagyszombat 1648–1662–
- 7 K 117 mm 20 sor méretű Pozsony 1625–1641; Nagyszombat 1648–1662–
- 8 A 98 mm 20 sor méretű Pozsony 1624–1631; Nagyszombat 1648–1662–
- 9 K 98 mm 20 sor méretű Pozsony 1624–1631; Nagyszombat 1649–1662–
- 10 A 78 mm 20 sor méretű Pozsony 1624–1643; Nagyszombat 1648–1662–
- 11 A 56 mm 20 sor méretű Pozsony 1624–1643; Nagyszombat 1649–1662–
- 12 K 56 mm 20 sor méretű Pozsony 1625–1643; Nagyszombat 1650–1662–
- 13 A 0,6 mm Pozsony 1625–1640; Nagyszombat 1648–1662– (1. tábla alsó sorai)

- 14 A 150 mm 20 sor méretű Pozsony 1640–1649 (2. tábla)
 15 K 150 mm 20 sor méretű Pozsony 1640–1643
 16 A 100 mm 20 sor méretű Pozsony 1636–1642
 17 K 100 mm 20 sor méretű Pozsony 1636–1641
 18 A 84 mm 20 sor méretű Pozsony 1636–1643 (3. tábla; alul kinagyítva a „defektes”
 betűk)
 19 K 84 mm 20 sor méretű Pozsony 1636–1643; Nagyszombat 1648–1662-
 20 F 100 mm 20 sor méretű Pozsony 1642–1643; (Nagyszombat 1670 után)
 21 F 150 mm 20 sor méretű Pozsony 1642–1643; (Nagyszombat 1670 után)
 22 F 125 mm 20 sor méretű Pozsony 1642–1643; (Nagyszombat 1670 után)
 23 F 88 mm 20 sor méretű Pozsony 1642–1643; (Nagyszombat 1670 után)
 24 S 100 mm 20 sor méretű Pozsony 1642–1643 (Nagyszombat 1670 után)
 25 F 0,9 mm Pozsony 1642–1643; (Nagyszombat 1670 után)
 26 S 88 mm 20 sor méretű Pozsony 1642–1643; (Nagyszombat 1670 után) (4. tábla
 fent)
 27 S 125 mm 20 sor méretű Pozsony 1642–1643; (Nagyszombat 1670 után) (4. tábla
 lent)
 28 A 0,6 mm Pozsony 1643–1647
 29 A 0,6 mm (Ferenczffy 3 A); Pozsony 1641–1650; Nagyszombat 1662–
 30 A 0,5 mm (Ferenczffy 4 A); Pozsony 1649–1650; Nagyszombat 1662–
 31 A 118,5 mm 20 sor méretű (Ferenczffy 5 A); Pozsony 1641–1650; Nagyszombat
 1662–
 32 A 97 mm 20 sor méretű (Ferenczffy 7 A); Pozsony 1641–1650; Nagyszombat 1662–
 33 A 87 mm 20 sor méretű (Ferenczffy 8 A); Pozsony 1641–1650; Nagyszombat 1662–
 34 A 69,5 mm 20 sor méretű (Ferenczffy 9 A); Pozsony 1641–1650; Nagyszombat
 1662–
 35 A 57 mm 20 sor méretű (Ferenczffy 10 A), Pozsony 1645–1650; Nagyszombat
 1662–
 36 K 120 mm 20 sor méretű (Ferenczffy 1 K); Pozsony 1642–1650; Nagyszombat
 1662–
 37 K 99 mm 20 sor méretű (Ferenczffy 2 K); Pozsony 1643–1650; Nagyszombat
 1662–
 38 K 88 mm 20 sor méretű (Ferenczffy 3 K); Pozsony 1641–1650; Nagyszombat
 1662–
 39 K 70 mm 20 sor méretű (Ferenczffy 4 K); Pozsony 1642–1650; Nagyszombat
 1662–

Iniciálék

- „a” sorozat 44×44 mm, keretezetlen, levéldíszes (7. tábla)
 Pozsony 1623–1640
 (Nagyszombat 1663-tól)
- „b” sorozat 25×25 mm, keret nélküli, sávozott (7. tábla)
 Pozsony 1623–1650
- „c” sorozat 40×40 mm, keret nélküli, nagyalakú, sávozott (7. tábla)
 Pozsony 1636–1639

- „d” sorozat 18×18 mm, keret nélküli, sávozott (7. tábla)
Pozsony 1642–1650
- „e” sorozat 31×31 mm, keret nélküli, sávozott, erőteljesen árnyékolt fehér betűk =
Ferenczffy 2. sorozata (7. tábla)
Pozsony 1643
- „f” sorozat 17×17 mm, kalligrafikus díszítésű, keret nélküli
Pozsony 1647
(Nagyszombat 1655–1662–, ott a „b” sorozat néven)
Közölve MKSz 1995. 361–373. a nagyszombati akadémiai nyomda
felszerelése között)
- „g” sorozat 19×19 mm, keretezett, sötét háttérű = Ferenczffy 5. sorozata (7. tábla)
Pozsony 1647
- „h” sorozat fraktúr címbetű 3,7 mm
Pozsony 1642
- „i” sorozat fraktúr címbetű 3,5 mm
Pozsony 1643
- „j” sorozat fraktúr címbetű 2,8 mm (négyzet alakban)
Pozsony 1643
- „k” sorozat fraktúr címbetű 1,7 mm (négyzet alakban)

Nyomdai címfrák

Reprodukciójuk a 6. táblán (Zárójelben az egyes címfrák nagyszombati továbbélése.
Néha egyidejűleg Pozsonyban és Nagyszombatban is használatban voltak.)

A 1624–1650 (1654–1662–)	B 1624–1640 (1648–1661–)
C 1624–1650 (1648–1661–)	D 1624–1650 (1648–1661–)
E 1624–1650 (1648–1661–)	F 1624–1650 (1648–1661–)
G 1624–1650 (1648–1661–)	H 1624–1650 (1648–1661–)
I 1629–1643 (1648–1662–)	J 1630–1643 (1649–1661–)
K 1630–1640 (1648–1661–)	L 1637–1643 (1662–)
M 1637–1650 (1662–)	N 1637–1650
O 1638–1643 (1650–1661–)	P 1638–1650
Q 1640–1643 (1651–1654)	R 1642–1650 (1662–)
S 1642–1650 (1662–)	T 1642–1644 (1662–)
U 1642–1644 (1662–)	V 1643–1650
W 1643–1650 (1651–1662–)	X 1643
Z 1636–1643 (1662–)	Aa 1641
Bb 1645–1650 (1662–)	Cc 1642–1650 (1662–)
Dd 1650	Ee 1641–1650 (1662–)
Ff 1641–1650 (1662–)	Gg 1642 (1662–)

Könyvdíszek

A könyvdíszek közül 19 db-ot reprodukcióban közlünk a 7., 8. és 9. táblán)

- I. 23×84 mm, sérült keretben csillagos égbolt, sárkányok 1623–1636
- II. 30×122 mm angyalos fejléc, pajzson IHS és MARIA felirattal 1623–1637
- III. 17×122 mm volutás fejléc, középen tölgycoszorús szörny-alak 1623–1637
- IV. 47×60 mm angyal, „Soli deo gloria” felirattal 1624–1638
- V. 17×68 mm levélindák között madarak, kehely 1624–1631
- VI. 53×35 mm ovális alakban MARIA felirat, alul hét törrel 1624–1631
- VII. 42×40 mm volutás IHS-embléma, fent angyallal 1624–1640 (9. tábla)
- VIII. 23×106 mm IHS-feliratos fejléc sematikusan ábrázolt nyilazó angyalokkal 1625–1631
- IX. 70×56 mm „Sit nomen” köriratú IHS-embléma, felül és alul angyallal 1625–1640
- X. 63×48 mm csillagkoszorús, holdsarlós MARIA-embléma, négy sarkában angyalokkal. A LXXXVIII. dísz párja. 1625–1650 (8. tábla)
- XI. 56×72 mm volutás, nagyalakú férfifejes záródísz 1629
- XII. 57×57 mm volutás angyalfej 1630–1637
- XIII. 36×47 mm kisalakú, volutás férfifej 1631–1650
- XIV. 9×15 mm Aldus-levél 1631 (Nagyszombat: 1662)
- XV. 22×98 mm kétoldalt térdelő angyalok, középen hasszúkás, álló IHS-felirat 1640–1643 (Nagyszombat 1662)
- XVI. 42×56 mm indából kialakított pajzs-formában angyalfej 1637–1640 (8. tábla)
- XVII. 17×100 mm angyalos fejléc kossal és majommal 1638–1640
- XVIII. 56×95 mm egymástól elforduló puttók 1638–1640
- XIX. 67×100 mm fent egyenes vonalú volutás dísz oroslánfejjel 1638–1640
- XX. 30×21 mm négyzet alakban Szűz Mária és Jézus, sugaras háttér előtt 1640
- XXI. 21×134 mm volutás fejléc szörny-fejjel és majmokkal 1640
- XXII. 85×112 mm „Sit nomen....” koriratú, ovális pajzs, körülötte hét angyal 1640 (9. tábla)
- XXIII. 35×148 mm volutás, indás fejléc, kutyával és nyúllal, Pán-alakokkal 1640
- XXIV. 17×155 mm csigás, madaras, sűrű indás fejléc, középen koszorús fej 1640
- XXV. 46×57 mm kőalakba komponált szárnyas alakok között Szűz Mária 1641
- XXVI. 45×47 mm sávós címerpajzs, felette kiterjesztett szárnyú madár 1641
- XXVII. 37×50 mm felhőn álló angyalok, középen IHS felirat, háttérben sugarakkal 1642–1650
- XXVIII. 30×31 bőségszarút, fejdíszes alakot ábrázoló záródísz 1642–1650 (Nagyszombat 1656–1658)
- XXIX. 31×40 angyalfej 1642–1650 (9. tábla)
- XXX. 36×36 mm szív alakban Jézus-fej 1642–1650
- XXXI. 22×37 mm legyes záródísz (Ferenczffy, IV.4) 1642–1650 (Nagyszombat 1650–1662)
- XXXII. 41×33 mm angyalos, volutás záródísz (Ferenczffy, IV.3) 1642–1648
- XXXIII. 10×15 mm kissé sérült oldalú, apró arabeszkes záródísz (Ferenczffy, IV.15) 1642–1650 (Nagyszombat 1654–1655)
- XXXIV. 11×19 mm kis hurok (Ferenczffy, IV.16) 1642–1650
- XXXV. 13×30 mm nagyobb hurok (Ferenczffy, IV. 17) 1643–1650
- XXXVI. 23×59 mm téglalap alakú, fonadékos záródísz (Ferenczffy, IV. 18) 1642–1650
- XXXVII. 15×112 mm angyalos fejléc (Ferenczffy, III. 4) 1643

- XXXVIII. 15×15 mm apró, csillagalakú záródísz (Ferenczffy, IV. 14) 1650
- XXXIX. 22×25 mm szívalakba rendezett arabeszkés záródísz (Ferenczffy, IV. 13) 1643
- XL. 22×38 mm fonadékos záródísz (Ferenczffy, IV.22) 1650
- XLI. 40×40 mm négyzetes, arabeszkés záródísz (Ferenczffy, IV. 8) 1642–1650
- XLII. 42×42 mm nagyszirmú rózsza (Ferenczffy, IV. 5) 1648
- XLIII. 32×33 mm Szűz Mária és Jézus köralakú emblémában, indákból négy sarok képezve (Ferenczffy, VIII.51) 1642–1643
- XLIV. 39×65 mm arabeszkés záródísz (Ferenczffy, IV. 11) 1650 (Nagyszombat 1656–1657)
- XLV. 35×35 mm négyzetes, arabeszkés záródísz (Ferenczffy, IV.9) 1650 (Nagyszombat 1657–1660)
- XLVI. 46×39 mm sötét háttérben Szűz Mária és Jézus virágkoszorúval körülvéve 1642–1650 (Nagyszombat 1656)
- XLVII. 38×37 mm világos és sávozott volutákkal övezett IHS-embléma 1643 (Nagyszombat 1651–1655)
- XLVIII. 50×48 mm bajuszos szörnyalakat ábrázoló záródísz 1643 (8. tábla)
- XLIX. 35×33 mm szív alakú emblémában Mária-fej, fent egyenes vonalban záródik 1643
- L. 20×20 mm háromszirmú, stilizált arabeszkés virág 1643–1650 (8. tábla)
- LI. 21×28 mm háromszög-alakú, arabeszkés záródísz 1650 (8. tábla)
- LII. 19×63 mm építészeti elemekből alkotott címlapdísz felső része 1643 (9. tábla)
- LIII. 19×63 mm építészeti elemekből alkotott címlapdísz alsó része 1643
- LIV–LXIII. 6×54 mm fekete háttérű, keskeny ornamentális díszítésű fejlécek, 10 db 1643–1650 (Az LIV. és LIX. sorszámú díszeket ld. a 9. táblán)
- LXIV–LXXI. 114×6 mm keskeny, fekete háttérű, oszlopon álló apostolokat és evangélistákat ábrázoló díszek, 8 db 1643
- LXXII. 18×50 mm fekete háttérű, evangélista jelképeket ábrázoló téglalap alakú dísz 1643
- LXXIII–LXXXIII. 12×53 mm fekete háttérű, figurális és növényi díszítésű téglalap alakú díszek, némelyik oldalt kissé sérült, 11 db 1643
- LXXXIV. 35×35 mm szív alakú emblémában Mária-fej, fent ívesen záródik 1650 (Nagyszombat 1658)
- LXXXV. 19×108 mm építészeti elemekben volutás fejléc, középen angyalfej 1644
- LXXXVI. 22×51 mm fekete, fonadékos záródísz 1650
- LXXXVII. 23×31 mm fekete, fonadékos, négyzetes záródísz 1647
- LXXXVIII. 64×47 mm csillagkoszorúban IHS-embléma; a X. dísz párja. 1650 (Nagyszombat 1662) (8. tábla)
- LXXXX. 12×65 mm angyalt ábrázoló, háromszöggel díszített fejléc 1650 (5. tábla)
- XC. 42×57 mm pajszos, füzéres záródísz, baloldalt kissé repedt 1650 (5. tábla)
- XCI. 34×41 mm arabeszkés, pajzsalakú záródísz 1650 (Nagyszombat 1656) (5. tábla)

XCII. 17×17 mm apró szirmú rózsa, közepén MARIA felirattal 1650 (Nagyszombat 1656) (5. tábla)

XCIII. 29×29 mm négyszirmú virág, stilizált levelekkel 1650 (5. tábla)

XCIV. 25×21 mm kisméretű ovális záródísz, „Sit nomen...” körirattal 1650 (5. tábla)

XCV. 38×38 mm nagyalakú, ötszirmú rózsa 1650 (5. tábla)

A pozsonyi könyvdfszek közül a XXVIII., XXXI., XXXIII., XLIV., XLV., XLVII., LXXXIV. számúak közölve MKSz 1995. 361–373 (kicsinyítve)

Illusztrációk

Az illusztrációk közül 8 db-ot reprodukcióban közlünk a 10. és 11. táblán)

1. ill. 270×170 mm rézmetszetes díszcímlap a Kalauz 2. kiadásához. Tobias Bidenharter metszete (1623)
2. ill. 110×72 mm fametszetes díszcímlap a Képes katekizmushoz (1624)
- 3–105. ill. 85×59 mm fametszetes illusztráció-sorozat a Képes katekizmushoz (1624) (A sorozat egy darabját ld. a 11. táblán)
106. ill. 75×62 mm Pozsony város címere (1642) (10. tábla)
107. ill. 56×48 mm magyar címer (Ferenczffy, IV. 27) 1641 (10. tábla)
108. ill. 75×64 mm magyar címer 1640
109. ill. 44×55 mm griffmadaras magyar címer 1644
110. ill. 140×93 mm fametszetes Pietá 1643
- 111–124. ill. 66×47 mm illusztráció-sorozat szíves emblémákkal a Szíves könyvecske 2. kiadásához (1642)
- 125–129. ill. 54×40 mm illusztráció-sorozat Jézus életéből vett jelenetekkel, téglalapban, ovális kerettel 1642–1643 (Nagyszombat 1656) (A sorozat egy darabját ld. a 11. táblán)
- 130–141. ill. 32×50 mm naptárképek januártól decemberig 1643 (A sorozat egy darabját ld. a 11. táblán)
142. ill. 60×48 mm. Angyali üdvözet (Ferenczffy, I. 1) 1650
143. ill. 64×46 mm. Szamáriai asszony (Ferenczffy, I. 2) 1642
144. ill. 62×50 mm. Jézus tanítványaival (Ferenczffy, I. 5) 1643 (Nagyszombat, 1656)
145. ill. 58×49 mm. Dávid király (Ferenczffy, I. 6) 1642–1650 (Nagyszombat, 1656)
146. ill. 50×48 mm. Kehely, „Panis vivus et vitalis” aláírással (Ferenczffy, II. 12) 1650 (Nagyszombat 1656)
147. ill. 58×46 mm. „Nomen delectabile” aláírású IHS-embléma (Ferenczffy, II. 11) 1650
148. ill. 62×49 mm. Jézus ostromozása (Ferenczffy, V. 28) 1643
149. ill. 65×48 mm. Pietá (Ferenczffy, V.29) 1642 (Nagyszombat, 1656)
150. ill. 60×45 mm. „Memento mori” (Ferenczffy, IV. 22) 1643 (Nagyszombat, 1656–1662)
151. ill. 68×45 mm. Szent Brigitta (Ferenczffy, VII. 38) 1643–1650 (Nagyszombat, 1656)
152. ill. 42×33 mm. „Pone me ut signaculum” (Ferenczffy, VII. 40) 1642 (Nagyszombat, 1656)
153. ill. 59×46 mm. Utolsó ítélet (Ferenczffy, III. 14) 1642–1643 (Nagyszombat, 1656)

154. ill. 57×47 mm. „Salvator mundi” (Ferenczffy, III. 17) 1650 (Nagyszombat, 1656)
155. ill. 59×44 mm. „Memento mori” (Ferenczffy, III. 18) 1644
156. ill. 35×30 mm. Szikla előtt imádkozó szent (Ferenczffy, VIII. 46) 1643
157. ill. 38×50 mm. Jézus és az apostolok (Ferenczffy, VIII. 48) 1650
158. ill. 37×35 mm. Jézus a keresztfán (Ferenczffy, VIII. 49) 1643
159. ill. 45×36 mm. Szűz Mária Jézussal, holdsarlóban (Ferenczffy, VIII. 50) 1642 (Nagyszombat, 1656)
160. ill. 86×56 mm. Jézus a keresztfán, előtte térdelő alak 1650
161. ill. 68×55 mm. Jézus és Szent Péter kulccsal. Fent és jobboldalt töredezett keret. 1642
162. ill. 59×60 mm. Áldoztatás. Bal oldala sérült. 1650
163. ill. 70×54 mm. Pap szószéken 1650
164. ill. 58×73 mm. Pápa és püspökök 1643–1650
165. ill. 56×72 mm. Szűz Mária felhők között, négy angyallal 1650
166. ill. 45×37 mm. Áldozó pap 1643–1650 (Nagyszombat, 1656)
167. ill. 65×46 mm. Földi hívságok megszemélyesítése 1642
168. ill. 47×33 mm. Angyali üdvözlés. (Ferenczffy egyik sorozatához tartozhatott, vö. Ferenczffy, VIII. 45) 1643–1650 (10. tábla)
169. ill. 39×31 mm felhők között sugárzó szív, tördőféssel. (Ferenczffy egyik sorozatához tartozhatott, vö. Ferenczffy, VII. 44) 1642 (10. tábla)
170. ill. 42×35 mm. Utolsó vacsora. Kopott, rongált. 1643 (Nagyszombat 1656)
171. ill. 42×35 mm szappanbuborékot fúvó gyerek, előtte koponya. Írásszalag fent üres. Kopott, sérült. 1642 (Nagyszombat 1656)
172. ill. E. Widemann rézmetszetes címlapja Wesselényi, N.: Triplex c. művéhez (1640)
173. ill. E. Widemann „Physica” c. rézmetszete a fenti műhöz (1640)
174. ill. E. Widemann „Metaphysica” c. rézmetszete a fenti műhöz (1640)
175. ill. E. Widemann „Logica” c. rézmetszete a fenti műhöz (1640)
176. ill. 98×60 mm rézmetszetes díszcímlap Kempis, T.: Krisztus követéséhez (1648)
177. ill. 38×49 mm felhőn ülő Jézus és koronás király, középen a Szentlélek galamb képében 1650
178. ill. 49×36 mm kereszt felhőben, nagyalakú. (Ugyanez kisebb méretben vö. Ferenczffy, VII. 44) 1650
179. ill. 47×37 mm Jézus sziklasír előtt 1644
- 180–193. ill. 28×28 mm kisméretű szentképek sorozata, 14 db. 1644 (A sorozat egy darabját ld. a 11. táblán)

JEGYZETEK

1. Lukács László: *Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S. I.* (II.) Romae, 1982. 287., 468., stb.
2. Uo.
3. Szabó Károly: *Régi magyar könyvtár I–II.* Bp., 1879–1885. (továbbiakban RMK) I. 797., RMK I. 811. és Čaplovič, Ján: *Bibliografija tlači vjdanych na Slovensku do roku 1700.* Diel 1. (Martin 1972) 359.
4. Holl Béla: *A pozsonyi nyomdászat történetéhez a 17. sz. első feléből = MKsz 1973. 377. és szíves szóbeli közlése. A szóban forgó nyomtatványok: Régi magyarországi nyomtatványok 1–2.* Bp. 1971–1983. (továbbiakban RMNy) 1318., RMNy 1346. és RMNy 1448.
5. Budapesti Egyetemi Könyvtár, Kézirattár, Pray XVIII. Nr. 2.
6. Közölte Holl Béla: *A pozsonyi...* 379–385.
7. RMNy 1509. és RMNy 1510.
8. Húbert Ildikó: *Az Útitárs című imakönyv első kiadása (1639) = MKsz 1985. 58–62.*
9. RMNy 1697 (RMK I. 673.)
10. Bp. Egyetemi Könyvtár, Kézirattár, Ab 97. p. 32.
11. RMNy 1002., RMNy 1023. és RMNy 1024.
12. RMNy App. 94A.
13. RMNy 1952 (RMK I. 730.) és RMNy 2016 (RMK I. 745.)
14. RMNy 1352.
15. Káldi és Némethi együttműködéséről ld. Bakó Dorottya: *Káldi György élete és művei = MKsz 1987. 84–85.*
16. Lukács, Cat. II. (1982) 269.; III. (1990) 71., stb.
17. RMNy 1293.
18. RMNy 1345., RMNy 1509. és RMNy 1510.
19. RMNy 1376.
20. Bp. Egyetemi Könyvtár, Kézirattár, Pray XVIII. Nr. 2.
21. RMNy 1448.
22. RMNy 1485., RMNy 1509. és RMNy 1510.
23. Bp. Egyetemi Könyvtár, Kézirattár, Ab 97. *Historia Collegii Posoniensis Anno D. 1622–(1635) p. 37.*
24. Uo., Pray XVIII. Nr. 2. – Holl Béla, *MKsz 1957. 60.*
25. Holl Béla: *A pozsonyi...* 384.
26. M OL E 152 Acta Jesuitica, Coll. Posoniense Fasc. 12, Nr. 15–16. A két iratot teljes terjedelmében, német nyelvű eredetiben ld. a Forrásszövegekben a) és b) pont alatt.
27. Ld. a Függelékben közölt Forrásszövegek közül az a) iratot.
28. Ld. *Forrásszövegek...* b).
29. Bp. Egyetemi Könyvtár, Kézirattár XVIII. Nr. 2. az 1641. évnél.
30. Holl Béla: *A pozsonyi...* 379.
31. RMNy 2503 (RMK II. 797.), RMNy 2238 (RMK I. 811.) és Čaplovič, 359.
32. Čaplovič, 358a.
33. RMNy 2238 (RMK I. 811.)
34. M OL E 152 Acta Jesuitica, Coll. Posoniense, Fasc. 12. Nr. 14. Latin nyelvű eredetijét ld. Forrásszövegek c).
35. Chyba, Karel: *Jan Jakub Komárek, český tiskár v Ríme = Ročenka Universitní Knihovny v Praze.* 1956. 162–243.
36. Lukács, Cat. III. 185., 210., stb.
37. Holl Béla: *A pozsonyi...* 379., 385.
38. Ján Čaplovič idézett bibliográfiájában 366. sz. alatt ezt az elveszett betűminta-könyvet tévesen Ferenczffy Lőrinc betűminta-könyvével azonosította, valószínűleg Iványi Béla–Gárdonyi Albert: *A királyi magyar egyetemi nyomda története 1577–1927.* Szerk.: Czákó Elemér. Bp. 1927. 41. l. alapján.
39. RMNy 1319.

40. RMNy 1319.
41. Ld. RMNy 1319. előszavát.
42. RMNy 2016 (RMK I. 745.)
43. RMNy 2340 (RMK I. 836.)
44. RMNy 1952 (RMK I. 730.)
45. RMNy 2340 (RMK I. 836.)
46. RMNy 2016 (RMK I. 745.)
47. Holl Béla: *Ferenczffy Lőrinc. Egy magyar könyvkiadó a 17. században.* Bp., 1980.
48. Holl Béla: *Forrásszövegek...* 378–385.
49. Čaplovič, 340a.
50. Čaplovič, 340a, RMK I. 763., RMK I. 778., RMNy (RMK II. 734.) RMNy 2338 (RMK II. 736.) és RMNy 2339 (RMK II. 737.)
51. Összehasonlításul: a kassai Schultz nyomda 17 évi teljesítménye 353 ívre, a nagyszombati akadémiai nyomda 14 évi teljesítménye 370 ívre becsülhető (Galli Katalin–Pavercsik Ilona: *Fejezetek a kassai könyvnyomtatás történetéből = OSZK Évkönyve 1981. 313.* és V. Ecsedy Judit: *A nagyszombati akadémiai nyomda első másfél évtizede = MKsz 1995. 361–373.*
52. RMNy 1509. és RMNy 1510.
53. RMNy 1293. és RMNy 1697 (RMK I. 673.)
54. RMNy 1732 (RMK II. 528.)
55. RMNy Appendix 182 (RMK II. 669.)
56. MKsz 1913. 14.
57. Čaplovič, LXXVIII.
58. RMNy 1659 (RMK I. 663.)
59. „A” variáns pl. az OSZK RMK I. 663/4. példánya.
60. „B” variáns pl. az OSZK RMK I. 663/2. példánya.
61. RMNy App. 119., App. 123., App. 128., stb.
62. Keserű Bálint szíves szóbeli közlése.
63. RMNy Appendix 170 (RMK II. 557.), RMNy Appendix 169 (RMK II. 558.) és RMNy Appendix 175 (RMK II. 577.)
64. Čaplovič 307., 344. és 346.
65. Čaplovič 343.
66. RMNy Appendix 161 (RMK II. 531.)
67. Čaplovič 307., 343., 344. és 346.
68. Čaplovič 346.
69. Čaplovič 343.
70. Láthatók pl. az alábbi nagyszombati nyomtatványokon: RMK II. 1343(1674), RMK II. 1380(1675).
71. RMNy Appendix 161 (RMK II. 531.), RMNy Appendix 170 (RMK II. 557.), RMNy Appendix 169 (RMK II. 558.) és RMNy Appendix 175 (RMK II. 577.)
72. RMNy Appendix 169 (RMK II. 558.)
73. RMNy Appendix 161 (RMK II. 531.)

THE PRESS OF THE JESUIT COLLEGE IN POZSONY
(1623–1652)

J. V. ECSÉDY

The author gives a survey of the activity of the Jesuit College Press in Pozsony (today Bratislava, Slovakia) from its foundation by Cardinal Péter Pázmány until its last year. For more than two decades when Protestant typographies were overwhelming it was the only Catholic Press in Hungary. Earlier scholars were only so far interested in this relatively short-lived press at it served as a basis for the – similarly Jesuit – University Press in Nagyszombat.

Though Jakab Némethi the Jesuit father in charge of the Press was an excellent master of his art and the activity of the typography during his leadership deserves more attention. It was just this press that issued one of the finest of the altogether very few emblem-books printed in Hungary (*Szíves könyvecske, 1642*).

The author reconstructs the typographical equipment (fonts, ornaments, etc.) of the Jesuit Press in Pozsony, also reveals some contemporary sources about the activity of the Press unknown and unpublished so far.

A B C D I M N O R V Z

A B C D E F G H I K L
M N O P Q R S T
U V X Z

A A Æ C D E G I K M N N O P
Q R S T U V V X Z

1. tábla. Kiemelő betűk a pozsonyi nyomdából (4A, 3A és 13A típus)

A A B C D E E G H I J K L M N O O P
 Q R S T U V Y Z a æ b c d e é f g h i i j k
 l m n o ó p q q r s f s i s t u u ú v x z é t & . ; '

rum amplissima latifundia; modò Oceani
 Regnorumq; Neptuni effera quidem, per-
 men, & quasi juribus Navigationis subiecta
 pectacula refert inusitata. Non segniss, si
 rabiliùs, Mathematica hospitem suum am-
 Nam, ut non uni illa imperitat elemento,
 licem exhibet spectatori apparatus: & Ter-

2. tábla. A pozsonyi nyomda egyik jellegzetes szövegtípusa (14A)

A B C D E E' F G H I J K L M N O Ö P R S S₃ T

U U' Ū V A E G I J K L N R S T U V a á a₂ z b b c d e e' e

é e f f g g h i i j k l m n ñ o ó q ó δ ö p q r s f π Æ

ſ r u ú ũ ŷ v y z & , ; : ?)

Joannes Majtényi, Hungarus, Liber Baro, de Kefelö-kö.
Alexander Szegner, Nobilis Hungarus, Pofonienſis.
Michaël Marki, Nobilis Hungarus, Udvardienſis.
Joannes Laſzlófi, Nobilis Hungarus, de Târd.
Joannes Ormándi, Nobilis Hungarus, de Fedémes.
Lucas Kös, Hungarus, Gyöngyöſienſis.
Paulus Randeli, Nobilis Hungarus.
Stephanus Podhradſki, Nobilis Slavus.
Michaël Pogrányi, Nobilis Hungarus, Szakolczenſis.
Caſparus Kőrmendi, Nobilis Hungarus, Szakolceñ.

b q ó

3. tábla. A Némethi Jakab-féle felszerelés jellegzetes antikvája (18A)
és a „defektes” betűk kinagyítva

A B C D E F G H I J K L M N O P R S T V W a b c d d e e

f f g h i j k l m n o p r : a l f f f

ß t u ü v w y z / .

ihnen selbst: vnd das ist die rechte
art der falschen Propheten/das sie
sich selbst einbringen zu Predigen:
etliche/das sie den Bauch möchten
erehren; welches ich nicht so gar
hoch achte / wie wol sie es auch nie
gar guet werden machen. Die
sich aber mit ein rhum eintrins

C D E F G H I J K L M N O P R S T a b c d e f f g h i l m

n o p r s f f f t u v w y z

. /

Jr Georg Lippai Erwählter Erzbischoff zu
Gran/ vnd des benendten Orts Erbgraff/ des
Hungarischen Reichs Primat/ Geborner Les
gat/höchster Hungarischer Secretari vnd Cantzler/
J. Kayf.

a

b

c

d

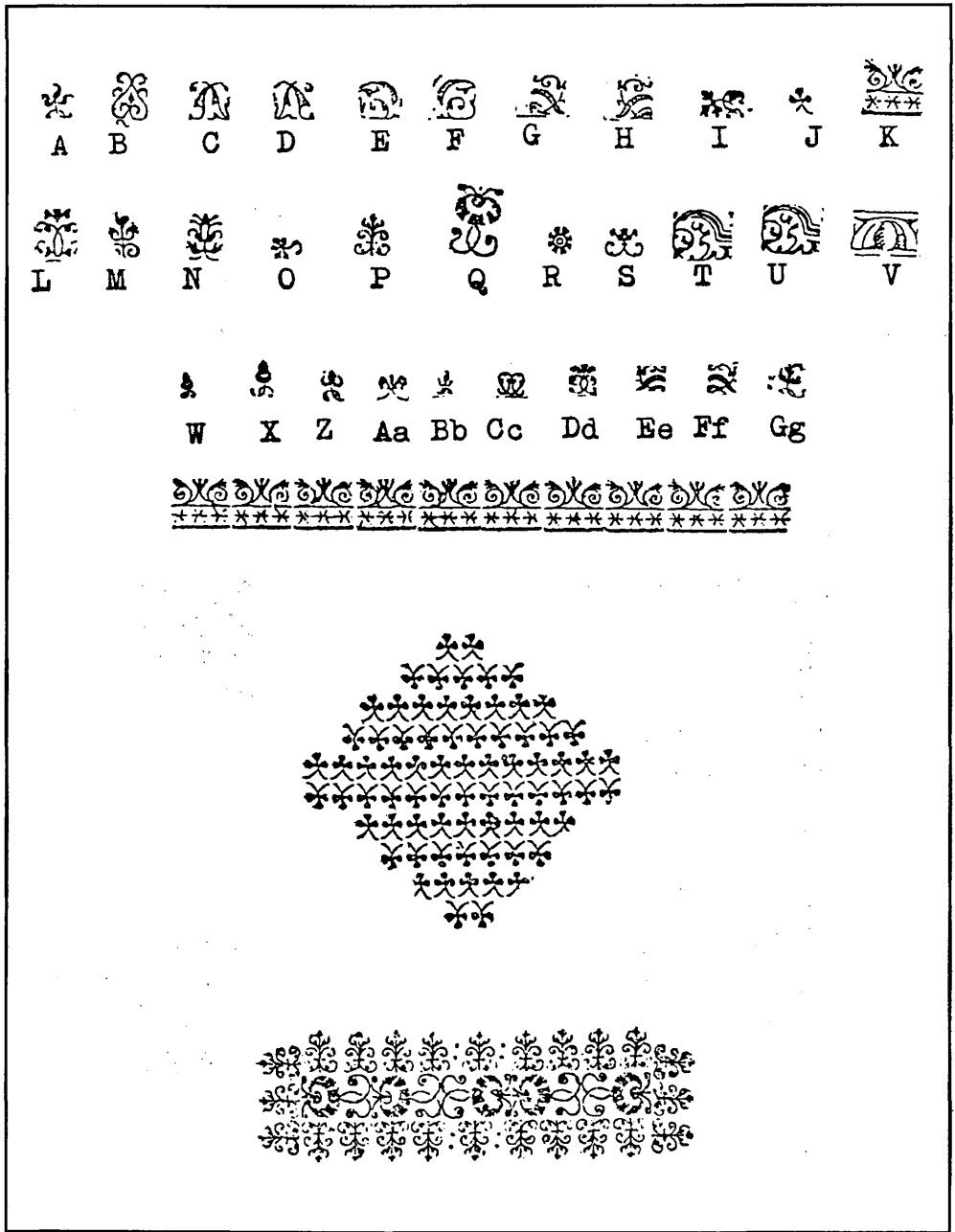

e

f

5. tábla. A pozsonyi nyomda iniciálésorozatainak egy-egy darabja

6. tábla. Nyomdai cifrák a pozsonyi nyomdából

LXXXIX.

XC.

XCI.

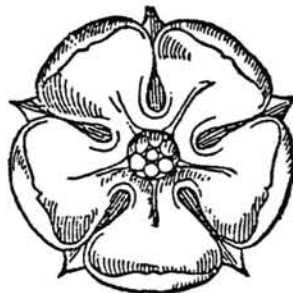
XCII.

XCIII.

XCIV.

XCV.

7. tábla. Könyvdiszkek a pozsonyi nyomdából

X.

LXXXVIII.

XLVIII.

XVI.

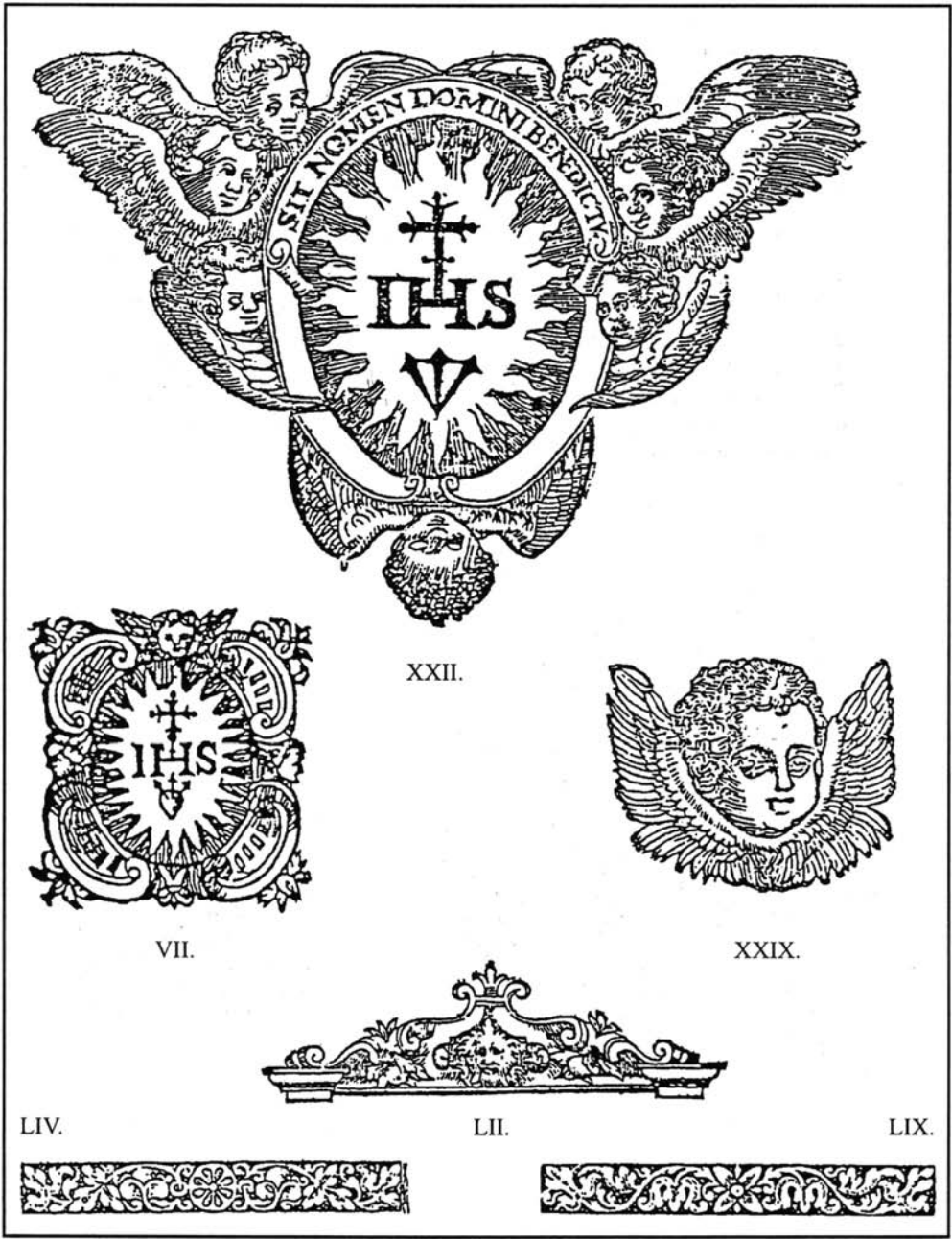

L.

LI.

8. tábla. könyvdíszek a pozsonyi nyomdából

XXII.

VII.

XXIX.

LIV.

LII.

LIX.

9. tábla. Könyvdíszek a pozsonyi nyomdából

107. ill.

168. ill.

106. ill.

169. ill.

10. tábla. Címerek és illusztrációk a pozsonyi nyomdából
(a 168. és 169. illusztráció Ferencffz Lőrinc bécsi nyomtatványairól ismeretlen)

74. ill.

186. ill.

133. ill.

126. ill.

4. tábla. Schwabachi betűk a pozsonyi nyomdából (26S és 27S)